

La naturalitat en la traducció per al doblatge.
El cas dels marcadors d'intensificació.

Tesi doctoral. Anna Marzà

ANNEX VI: Entrevistes als agents humans del doblatge

Índex

Model d'entrevista a les traductores-adaptadores	2
Resum de les respostes de les traductores-adaptadores	3
Model d'entrevista als directors de doblatge	16
Resum de les respostes dels directors de doblatge	18

Model d'entrevista a les traductores-adaptadores

1. Quants anys has treballat com a traductor/a audiovisual? (si no ho fas actualment, indica quants anys fa que no hi treballes)
2. Quin percentatge aproximat de la teua feina suposa la traducció audiovisual?
3. D'aquesta quantitat, quin percentatge suposen els treballs per a RTVV?
4. Des d'aquesta corporació se t'ha proporcionat algun referent lingüístic per a les traduccions (publicació, recomanacions, etc.), bé directament, bé a través dels estudis de doblatge? Quin?
5. Consideres que aquest referent cobreix les teues necessitats i resol tots els teus dubtes com a traductor/a? Per què?
6. En cas que no resolga tots els teus dubtes o no se t'haja proporcionat cap referent, la corporació proporciona algun servei o una persona de consulta? Si no és així, com resols aquests dubtes?
7. Podries enumerar cinc dels dubtes més freqüents a què t'enfrontes amb les traduccions per a RTVV, si és que en tens?
8. A banda del referent proporcionat per RTVV, quines obres o webs de consulta utilitzes principalment per a les traduccions?
9. Un cop acabada la traducció, existeix algun servei lingüístic a RTVV que revisa el teu treball? Si és així, quin percentatge dels teus treballs es revisen?
10. Afirmaries que RTVV té un model de llengua propi? En cas afirmatiu, amb quin percentatge (aproximat) coneixes el model que demana el teu client?
11. Si també tradueixes per a altres clients, trobes que treballant per a RTVV tens més llibertat lingüística, menys o la mateixa, respecte a aquests altres clients?

Resum de les respostes de les traductores-adaptadores

1. Quants anys has treballat com a traductor/a audiovisual? (si no ho fas actualment, indica quants anys fa que no hi treballes)

1.	Deu
2.	10 anys
3.	4 anys
4.	Deu anys treballant, dos des que vaig deixar-ho.
5.	L'estiu passat va fer dos anys, però a intervals
6.	Al voltant de 9 anys (des de finals de l'any 2000, aproximadament).
7.	6 anys que treballo com a traductora
8.	20 anys
9.	11 anys
10.	Gairebé deu anys i ara mateix també hi treballo
11.	7

2 Quin percentatge aproximat de la teua feina suposa la traducció audiovisual?

1.	De la meua feina com a autònoma, 100%
2.	90-95 %
3.	100%
4.	Quan hi treballava, d'un 15 a un 30 %, depenent de l'any.
5.	Un 75%
6.	Actualment, i de manera aproximada, el 50% però durant els primers 4 anys, pràcticament el 100%
7.	75% (perquè ho compagine amb la docència), 100% si et referixes al percentatge d'audiovisual dins del meu treball com a traductora
8.	90%
9.	El 100% pel que fa a les traduccions però ho compagine amb la docència, per tant, tenint en compte això, supose que la traducció suposa un 30%
10.	Actualment un 90%, tot i que m'he dedicat a diversos tipus i modalitats de traducció anteriorment i, tot depenent de l'època, de vegades els percentatges canvien
11.	60%

3 D'aquesta quantitat, quin percentatge suposen els treballs per a RTVV?

1.	90-95%
2.	70-80 %
3.	100%
4.	El 100 %
5.	El 75%, perquè el que faig per a altres traductores, també és per a ells
6.	El 100% del treball audiovisual és per a RTVV, encara que algunes vegades, he realitzat treballs per a altres cadenes d'àmbit nacional com Antena 3, per exemple
7.	100%
8.	95%
9.	El 100%
10.	80%/85%
11.	100%

4 Des d'aquesta corporació se t'ha proporcionat algun referent lingüístic per a les traduccions (publicació, recomanacions, etc.), bé directament, bé a través dels estudis de doblatge? Quin?

1.	NO. Els estudis de doblatge sempre tenen diccionaris valencians, mai catalans. Fins i tot treballen amb el vocabulari de Ferrer Pastor (!!!!)
2.	Supose que la "corporació" serà Canal 9... no ens han donat mai una guia clara per a la feina. Sempre ens hem mogut per instint i amb uns referents abstractes.
3.	No hi ha cap llibre d'estil, cosa que em sembla totalment necessària, però sí que existeix un llistat de paraules prohibides (per sonar massa catalanes)
4.	No cap.
5.	No se m'ha proporcionat res material, però sí he rebut "observacions" per part de l'empresa quan feia les pràctiques sobre què es pot posar i què no. Durant els anys de llicenciatura vaig rebre material i explicacions sobre el model de llengua de RTVV. També he rebut revisions d'altres traductores professionals
6.	No de manera directa. Al principi es parlava del manual de "paraules prohibides" però mai ningú dels estudis me'l va fer arribar tot i que jo després el vaig aconseguir per pura curiositat. Com a anècdota o referència, dir que les recomanacions inicials eren "model de llengua que no sone català". Amb aquesta indicació, moltes vegades depèn del director de doblatge o de l'estudi la flexibilitat que pots tindre a l'hora d'utilitzar determinades paraules (de vegades toca "fugir" de doncs o llavors o de paraules com ara ocell).
7.	Un llistat de vocabulari i alguns aspectes gramaticals redactat pel servei lingüístic de RTVV que se'm va proporcionar quan ja portava anys traduïnt per a ells. També se'm va recomanar el Manual d'ús de l'estàndard oral de Josep Lacreu i l'Acadèmia de la Llengua ens va donar una Gramàtica Normativa Valenciana
8.	Fa uns quinze anys, de Toni Mollà. Des d'aleshores, res
9.	No
10.	No. Els estudis només ens passaren unes fotocòpies i uns llistats de paraules i expressions poc recomanables que tots tenim
11.	No

5 Consideres que aquest referent cobreix les teues necessitats i resol tots els teus dubtes com a traductor/a? Per què?

1.	NO. No hi ha suficients referents únicament valencians i els que hi ha no cobreixen totes les necessitats.
2.	
3.	Per a res. Perquè no és res positiu, és una limitació, i, a banda, no hi ha res publicat oficialment on consten les bases de la traducció valenciana
4.	(No escau.)
5.	No, per a mi és un referent lingüístic “abstracte” que s’ha de complir o t’ho canvien. No entenc per què no podem utilitzar diverses expressions i paraules que formen part de la nostre riquesa lingüística. A més, com tots sabem, la televisió és un referent lingüístic, per exemple, per a alguns xiquets, i seria molt interessant que els nou parlants de valencià conegueren millor la seua llengua. No tinc massa dubtes a l’hora de traduir una cosa “a la seua manera”, tinc dubtes perquè no sé si m’ho canviaran o passarà desapercebut
6.	No, en general, no. Perquè normalment has d’estar pendent del director de doblatge, més que del model de llengua en concret i et sorgeixen dubtes que no acabes de resoldre mai (per exemple, si quan doblen lligen “aconsegueixen, patixen” i no aconsegueixen, pateixen, què hem d’escriure a la traducció?)
7.	No, perquè caldria tindre un manual d’estil definit i complet
8.	No, perquè allò era una mena d’esborrany i a més a més caldria actualitzar-lo
9.	-
10.	No, perquè és insuficient i no constitueix un llibre d’estil pròpiament dit
11.	-

6 En cas que no resolga tots els teus dubtes o no se t'haja proporcionat cap referent, la corporació proporciona algun servei o una persona de consulta? Si no és així, com resols aquests dubtes?

1.	Tenen un servei de consulta lingüística. També resolc els meus dubtes amb referents que tinc jo i que no recomana RTVV
2.	-
3.	Res. Em centre en les gramàtiques catalanes i tot el que he après durant la carrera. Sí que hi ha un programa que he traduït "documents" que és revisat per dos lingüistes, però no he tingut cap problema amb ells. (No estan massa per la labor d'allunyar-se tant del catlà i això és positiu per a mi)
4.	No se'm va proporcionar cap referent ni cap servei o persona de consulta. El model de llengua el coneixia pel fet d'haver-ne sigut espectador-oient.
5.	No m'han proporcionat cap servei ni persona de consulta. Només una vegada vaig enviar una traducció a Política Lingüística, i aleshores sí que vaig rebre observacions i ajuda. Quan tinc dubtes dedique molt de temps a la documentació o em pose en contacte amb amics traductors que em puguen ajudar
6.	No (o almenys jo ho desconec). Parlant amb els estudis (directors de doblatge) directament o provant i veient les coses que s'accepten i les que no
7.	No et proporcionen res (que jo sàpiga), has de buscar tu en manuals, gramàtiques, diccionaris, etc. i consultar amb l'estudi
8.	Resolc els dubtes consultant les companyes traductores i adaptadores
9.	Podem telefonar a C9, però normalment consultem els dubtes entre l'equip de traductores i amb el director de doblatge de l'estudi per al qual treballem
10.	No. Per als dubtes de terminologia específica o tècnica, use el TERMCAT. Com a referent de model de llengua de RTVV, sovint consulte l'AVL, tot i que el model lingüístic que usem tots els traductors ha estat creat per nosaltres mateixos, al llarg dels anys d'experiència que tenim, traduint per aquesta corporació. També faig servir altres obres de consulta on-line, que abasten tant variants dialectals orientals com valencianes (Enciclopèdia Catalana, IEC, És a dir, etc.).
11.	Manual de l'estàndard oral de Josep Lacreu Gramàtica d'AVL

	Diccionari valencià de l'editorial Bromera
--	--

7 Podries enumerar cinc dels dubtes més freqüents a què t'enfrontes amb les traduccions per a RTVV, si és que en tens?

1.	A banda d'algun dubte gramatical que pugui tindre, el principal problema el tinc en el fet que algunes locucions, refranys o fins i tot lèxic només existeixen en la variant oriental (o només les puc trobar en diccionaris catalans) i si no hi ha equivalent valencià no sé si arriscar-me.
2.	-Llenguatge col·loquial en general. No resulta fàcil trobar la línia que separa "castellanisme" de "catalanisme". Com no tenim referents "valencians", hem d'arreglar les coses amb peus de plom. -Paraules poc usades o "cultismes". Com no tenim referents, certes paraules o expressions ens provoquen dubtes (Ex. "Escorcollar"... jo sempre utilitze "regirar". La primera sona massa "catalana")
3.	Els pronoms febles que no volen utilitzar, principalment.
4.	No en solia tindre (més enllà dels dubtes que tinc amb traduccions per a altres clients).
5.	- Les desinències verbals quan conjuguem els verbs acabats en –ir, normalment en present d'indicatiu i de subjuntiu. - L'ús de "doncs", de vegades no se m'acut cap sinònim que m'agrada en eixe moment i em molesta haver de buscar-ne quan la paraula és totalment correcta. Sé que es pot posar de tant en tant, però no fa massa gràcia. - Normalment, tinc dubtes de lèxic perquè quan estava fent pràctiques vaig sentir comentaris, per part d'actors i actrius de doblatge o de la directora, com ara "açò sona massa català", per tant, de vegades creue els dits perquè no em canvien alguna cosa
6.	-Vocabulari: pardal-ocell -Verbs incoatiu: patix-pateix -Registre (que es pot dir i que no es pot dir en dibuixos animats, per exemple, o pel·lícules) -Ús de llavors, doncs (pareix que s'utilitzen amb un poc de por)
7.	Els dubtes són sobretot d'elecció de lèxic, com que la tele no té un manual d'estil, no pots estar mai segura de si les expressions o el lèxic que utilitzes és "l'adequat" o més prompte "el que volen" o no (lèxic normatiu vs. oralitat...). Cada estudi és un món i accepta o vol unes coses determinades i com que no solem estar en contacte diari amb ells, resulta complicat de vegades entendre's del tot amb ells

8.	Terminacions verbals, ús del pronom hi, concordança dels participis, sinònims (agafar/agarrar etc.), etc
9.	No entenc molt bé perquè de vegades no podem fer ús d'alguns pronoms febles com ara "hi". En qualsevol cas, la majoria dels dubtes solen ser lèxics
10.	Al principi, durant els primers anys com a traductora, potser sí que en tenia més, però avui dia ja m'he fet una idea més o menys clara del model de llengua que es demana. Tot i així, alguna vegada he tingut dubtes de vocabulari principalment (per qüestions dialectals)
11.	Els dubtes solen originar-se en la condició d'oralitat dels textos i solc evitar-los buscant una altra forma d'expressar el mateix: -La preposició davant del QUE: Estic segur (de) que -Quan es ambigu el no ús de la preposició A davant d'objecte directe? (crec que l'oral necessita més eixa A que reforce l'eficàcia comunicativa): Vaig cridar (a) Maria ahir (bé, aquest exemple no és gens ambigu)

8 A banda del referent proporcionat per RTVV, quines obres o webs de consulta utilitzes principalment per a les traduccions?

1.	Grec.cat (enciclopèdia i diccionari), dicc. Espanyol-català de l'Enc. Catalana, diiccionaris de frases fetes i locucions de l'Enc. Catalana o d'editorials catalanes.
2.	Bàsicament el Termcat. També em recolze en Wordreference i en la Wikipedia (amb compte)
3.	Material de l'enciclopèdia catalana, www.grec.net , www.termcat.net , google, la flexió verbal d'Enric Valor
4.	Optimot, Termcat, DCVB, Diccionari Valencià en Línia.
5.	- http://ésadir.cat -diccionaris en línia: l'Enciclopèdia catalana, Diccionaris valencià en línia -MESTRES I SERRA, JOSEP M. i altres (1995): Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos, Barcelona, Eumo Editorial, Universitat de Barcelona, Universitat Pompeu Fabra. - http://www.termcat.cat
6.	Termcat (documentals) Gran Enciclopèdia Catalana Atles de la Gran Enciclopèdia Catalana Diccionari Acadèmia Valenciana de la Llengua
7.	L'Enciclopèdia Catalana, el Termcat, el Manual d'ús de l'estàndard Oral de Lacreu, diccionari de sinònims i antònims de S. Pey, Gramàtica normativa valenciana...
8.	Web del Termcat, Ésadir, llibres d'estil de la TV3, llibre d'estil de les Illes Balears, llibre de Toni Mollà, diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana, Diccionaris de l'editorial Bromera..
9.	Utilitze moltes obres en format paper i també moltes webs: wordreference, el TERMCAT, el SALT..
10.	Ja n'he esmentat algunes a la pregunta 6 (i a més, use bases de dades terminològiques específiques i d'altres recursos, tot depenent del tema en qüestió)
11.	TERMCAT.cat Optimot.gencat.cat Diccionari i flexió continguts al SALT 3.0

9 Un cop acabada la traducció, existeix algun servei lingüístic a RTVV que revisa el teu treball? Si és així, quin percentatge dels teus treballs es revisen?

1.	Només revisen documentals d'actualitat. (5-10%)
2.	Alguns treballs (documentals sobretot) si que es revisen. Però solament la mínima part.
3.	Només quan és per a "Documents". Deu ser un 20% més o menys
4.	No. Però els directors de doblatge sí que fan una revisió de les traduccions mentre estan gravant. Per tant, es pot dir que m'han revisat tots els treballs. Quan he tingut ocasió d'assistir a gravacions he comprovat que sovint em canviaven solucions lingüístiques i traductològiques, però no puc saber si això era sempre.
5.	Hi ha documents que passen per Política Lingüística perquè els revisen. Jo només n'he passat un, per tant no tinc cap percentatge significatiu. Normalment m'ho revisen directament en sala, i supose que modifiquen coses, però espere que no massa. Personalment, preferisc que ho canvien ells a fer-ho jo, vull dir que si sé que una expressió, per exemple, és correcta però no és el que normalment ells dirien, <u>de vegades</u> la deixo per veure si no li donen importància i la diuen o perquè a poc a poc els vaja semblant "normal"
6.	No ho sé segur, la veritat. Ni idea però jo no he sabut mai que un treball meu siga revisat directament per RTVV. Hi ha algun estudi que sí que fa seguiments de les traduccions de cada traductor-ajustador i després comenta les possibles incidències
7.	Que jo sàpiga, no n'hi ha cap. Només quan han fet homologacions, han revisat treballs, però ja antics (ja emesos)
8.	5%. Generalment no revisen la faena, llevat de les pel·lícules de producció pròpia, revisades per un equip de lingüistes de Canal 9 i d'alguns documentals que tracten temes d'actualitat
9.	Que jo sàpiga, no. El filtre és el director de doblatge
10.	No ho sé
11.	No sóc conscient d'aquesta revisió de forma periòdica. Sí que m'han revisat alguns treballs concrets perquè eren sèries coproduïdes per RTVV o perquè tenien un especial interès que no he conegut

10 Afirmaries que RTVV té un model de llengua propi? En cas afirmatiu, amb quin percentatge (aproximat) coneixes el model que demana el teu client?

1.	No.
2.	NO. Jo el definiria com “model desaparebut”. En resum, no molestar massa ningú (ni castellanisme, ni “catalanismes”, ni expressions dialectals... asèptic
3.	RTVV no té res clar. La veritat és que no ho sé, conec les paraules prohibides, però no tinc definit què volen exactament.
4.	Sí, en té. El conec al 100%. És el model normatiu que més s’acosta al meu català. Una altra cosa és que a ca RTVV es faça servir sempre. Vull dir: hi ha molts locutors (i altres traductors) que empobreixen l’idioma i el castellanitzen sense que això obeisca a un seguiment del model lingüístic de RTVV
5.	Sí i no, és un model de llengua perquè és la manera en què volen que es facen les coses, o més bé, en què no volen que es facen, però no crec que es tracte d’un model amb criteris ben exposats i argumentats. És com una idea de com s’han de fer les coses per a ells. No tinc clars els criteris normatius que exposen
6.	Sí però és molt ambigu. No ho tinc molt clar però potser un 60 o 70%
7.	No afirmaria que té un model ben definit i en conec potser un 80%, per dir alguna cosa, però continue sorprenent-me quan veig la tele, perquè sent coses diferents segons l’espai televisiu. En general, no crec que hi haja homogeneïtat
8.	A pesar de tot, crec que sí que té un model de llengua propi que ha anat configurant-se al llarg dels anys, sobretot a partir de les directrius que fa anys va marcar l’equip de Toni Mollà, però hi ha buits i zones fosques o ambigües. Jo, com que fa tants anys que treballe sí que el conec, potser en un 95%, però també sóc conscient que la gent que s’incorpora ara al món de la traducció va molt perduda
9.	No, perquè de fet no hi ha un manual d’estil i en cada programa i en els productes doblats que emeten es tenen criteris diferents. De fet, des del meu punt de vista, es permet ser més fidel a la normativa en la subtitulació que no pas en el doblatge
10.	Sí, però no està ben definit. 90%
11.	Supose que sí, però distingisc entre el model per a produccions pròpies (telenotícies i programes d’entreteniment: model més diferent de l’estàndard) i les produccions alienes per a doblatge

11 Si també tradueixes per a altres clients, trobes que treballant per a RTVV tens més llibertat lingüística, menys o la mateixa, respecte a aquests altres clients?

1.	Menys
2.	Treballant per a Canal 9 tens una llibertat vigilada. No cal afegir res més.
3.	Llibertat lingüística per la falta de control (amb limitacions), perquè si ho controlaren més, inventariem una nova llengua desconeguda fins el moment
4.	La mateixa.
5.	Només treballo directament i indirecta per a RTVV, però supose que amb un altre client tindria més llibertat i menys “por” a l’hora de traduir
6.	Jo diria que la mateixa, cada client té el seu model lingüístic i és difícil eixir-se’n
7.	No traduïsc quasi mai per a ningú més, però quan ho he fet, sí que he tingut més llibertat lingüística (traduint al castellà)
8.	Les altres traduccions que faig són al castellà
9.	-
10.	Abans diria que menys; avui dia gairebé la mateixa
11.	Tots els clients solen demanar uns requisits bàsics que conformen el seu “idiolecte” per dir-ho d’alguna manera. Per tant, no sabia expressar quin grau de llibertat tinc amb cadascun

Altres:

A banda del que he contestat, volia afegir-te que per a mi el que impera en el doblatge per a TVV és l'autocensura i la despreocupació total dels quadres per tindre un model de llengua correcte i que s'aplique correctament.

Em referia als traductors només, no als periodistes (sobre els quals no sé res).

L'autocensura la provoca les ganes de fer un treball que agrada al patró. I precisament opera perquè no hi ha unes ordres explícites (o siga, un manual escrit). Si n'hi haguera, no seria autocensura, sinó censura (**enquesta 4**)

Model d'entrevista als directors de doblatge

La tesi per a la qual s'ha preparat aquest qüestionari analitza comèdies de situació emeses per Canal 9 i Punt 2 els anys 2007 i 2008. Li he de demanar un xicotet esforç de memòria per tal que les respostes es limiten a la seua feina fins a aquells anys, que són els previs a les últimes revisions per part de la televisió, encapçalades per Francesc Garcia Donet.

L'enquesta consta de tres apartats amb 20 preguntes en total. En algunes preguntes propose diverses opcions per alleugerir la tasca, però en tots els casos pot respondre amb tanta informació com li sembla, ens serà tota de molta utilitat. En rebre l'enquesta, se'n farà una còpia anònima que serà la que s'utilitzarà per a l'anàlisi de les dades.

Moltes gràcies per la seua col·laboració

Dades personals

1. Edat:
2. Sexe:
3. Formació relacionada amb la direcció de doblatge:
4. Quants anys ha treballat com a director/a de doblatge? (si no ho fa actualment, indique quants anys fa que no hi treballa)
5. Per a quants estudis treballava habitualment?
6. Quin percentatge aproximat de la seua feina suposava la direcció de doblatge?
7. En cas de fer altres feines, estaven també relacionades amb el procés del doblatge? Podria especificar quines?
8. Les sèries que s'analitzen en aquesta tesi són *La Tata (The Nanny)*, *Matrimoni amb fills (Married with Children)* i *Els nous rics (The Beverly Hillbillies)*. Recorda haver-ne dirigit algun capítol?

Relació amb RTVV

1. Quin percentatge dels doblatges que dirigia eren per a RTVV?
2. Entre les atribucions de la seua feina com a director de doblatge es trobava també la revisió o el control lingüístic dels textos en certa mesura?
3. Des d'aquesta corporació se li va proporcionar algun referent lingüístic o prosòdic per als doblatges? Quin?
4. Considera que aquest referent cobria les seues necessitats i resolva tots els seus dubtes com a director/a? Per què?
5. La corporació proporcionava algun servei o una persona de consulta? Si no és així, com resolva els possibles dubtes?
6. Afirmaria que RTVV tenia un model de llengua propi? En cas afirmatiu, amb quin percentatge (aproximat) coneix el model que demanava la corporació?
7. Actuava com a transmissor d'aquest model d'alguna manera amb els altres agents del doblatge? (Distribució dels referents a traductors o actors, correccions puntuals, resolució de dubtes, etc.)

Canvis al guió

1. Introduïa algun canvi als guions ja ajustats?
2. Amb quina freqüència aproximada introduïa canvis? (diverses vegades en tots els guions; en tots els guions, però poques vegades; en la majoria de guions; en alguns guions; en pocs guions; quasi mai)
3. Amb quin objectiu feia els canvis? (ajust, naturalitat, adequació al model de C9, correcció lingüística...) Indique tots els que puga recordar. Si en tenia més d'un, per favor, ordene'ls segons la seua rellevància.
4. En quins moments del guió era més habitual fer aquests canvis? (escenes de grup, monòlegs, diàlegs, fragments veloços, fragments sense boca, d'esquenes o fora de camp... indique'n d'altres, si és el cas; pot indicar-ne més d'un)
5. En els fragments marcats com "Ad lib" qui decidia el contingut del text, el director, els actors que l'havien d'interpretar o de forma indistinta?

Resum de les respostes dels directors de doblatge

Dades personals

1. Edat:
  - a. 51
  - b. 48
  - c. 62
  - d. 60
  - e. 60
  - f. 61
2. Sexe:
  - a. Home
  - b. Home
  - c. Home
  - d. Dona
  - e. Home
  - f. Home
3. Formació relacionada amb la direcció de doblatge:
  - a. Estudis art dramàtic, altra formació teatral, 25 anys com a actor de doblatge
  - b. No hi ha una formació específica per als directors de doblatge però vaig començar fent un curs d'interpretació de doblatge i durant els 10 anys que vaig treballar com a director vaig fer servir els meus coneixements en matèria d'interpretació teatral i audiovisual així com en matèria de llengua.
  - c. Art Dramàtic i Direcció
  - d. Vint anys com a actriu i professora de doblatge
  - e. Treballs anteriors de direcció de cursos orals de valencià, per exemple, els primers cassets per a la Junta Qualificadora de Coneixements de Valencià, cursos per a algunes editorials, aprenent de director de doblatge a Barcelona (1988), etc.
  - f. Treballe com actor professional des de l'any 1976, quan va començar el doblatge alguns vam iniciar-nos en aquest nou camp de la interpretació aprofitant els coneixements o recursos que ja hi teníem, i el mateix es pot dir respecte a la direcció.
4. Quants anys ha treballat com a director/a de doblatge? (si no ho fa actualment, indique quants anys fa que no hi treballa)
  - a. 7
  - b. Vaig treballar durant 10 anys; del 1998 fins el 2008.
  - c. 25 anys. Vaig dirigir fins l'any 2013. Després només he participar com a actor en alguns doblatges en castellà
  - d. Sis anys treballant com a directora de doblatge i dos que no treballe.
  - e. Des del 1989 fins al 2014
  - f. Des de l'any 1988 he estat dirigint fins poc abans del tancament de canal9. (Hi ha hagut períodes que per altres treballs de teatre o alguna sèrie de tv no

podia comprometre'm a dirigir doblatge) A partir del tancament de canal9 poca cosa, algun curt, migmetratge, i fa poc una llarg per al cinema a un estudi nou.

5. Per a quants estudis treballava habitualment?
  - a. Com a director, actualment a Alboraià Art Studio. Abans, a Àbac, AC i Sonoequip. Com a actor, actualment, als estudis que queden a València (Alboraià Art Studio, AC, Somàgic i Sonoequip) i a estudis de Barcelona (Soundub, De Luxe 103, Sonygraf, Seimar, Sound Studio, Audioclip, Tatudec, Media Arts, Sonilab, Takemaker). Amb Canal 9 hi havia tretze estudis amb doblatge a la Comunitat Valenciana.
  - b. Com a director, per a un
  - c. Vaig començar com a director artístic de doblatge a Tabalet Estudis en 1988. Habitualment vaig treballar allí fins que l'estudi va tancar en l'any 2011. Esporàdicament he dirigit també per a Sonoequip, Sonofilms i Euromedia.
  - d. Dos
  - e. He treballat habitualment per a Estudis Pertegàs (1989-1997), per a NoclaFilms (1997-2000) i per a ÀBAC Estudis (1997-2012), a més de per a altres estudis de forma esporàdica (Bali Estudis, Sonoequip, Estudi de Música, AC Estudis i Tabalet Estudis).
  - f. Primerament vaig estar dirigit a Somagic de manera continua després ho vaig fer per a Again un llarg període, però també he dirigit a Àbac, T.C.R., Tabalet, de manera ocasional.
6. Quin percentatge aproximat de la seua feina suposava la direcció de doblatge?
  - a. Abans 10%. Ara, 70%. Més o menys.
  - b. 60%
  - c. Calcule que el 80%.
  - d. 80%
  - e. Entre 60 i 80%
  - f. Un 80% en els moments de vinculació a algun estudi, però com econòmicament era més rentable fer d'actor de doblatge que no de director va haver alguna temporada on no vaig dirigir.
7. En cas de fer altres feines, estaven també relacionades amb el procés del doblatge? Podria especificar quines?
  - a. Actor, ajust i producció.
  - b. Si. Treballava com a actor de doblatge, de teatre, audiovisual i feia locució corporativa i publicitària
  - c. He treballat esporàdicament com a actor durant l'etapa del doblatge en el teatre i en algunes produccions audiovisual. (cine i televisió). També he compatibilitzat en doblatge la tasca d'actor i director amb l'adaptació i ajust d'algunes pel·lícules que posteriorment dirigia
  - d. Actriu i professora de doblatge, professora de Veu i locutora de continuïtat à C9.
  - e. Actor de doblatge i adaptador de guions per al doblatge.

- f. Si el teatre, cine o televisió es considera relacionat amb el doblatge, sí. Però pròpiament dins del doblatge: director i actor, i molt esporàdicament algun ajust o traducció al valencià. (Per que normalment aquests treballs ací a València els feien altres persones que no eren el director)
8. Les sèries que s'analitzen en aquesta tesi són *La Tata (The Nanny)*, *Matrimoni amb fills (Married with Children)* i *Els nous rics (The Beverly Hillbillies)*. Recorda haver-ne dirigit algun capítol?
- a. De Matrimoni Amb Fills, vaig co-dirigir les últimes quatre temporades junt amb Montse Anfruns. Per cert, estes tres sèries són anteriors a 2007-2008 i les últimes revisions lingüístiques que comentes. Matrimoni és de 2005-2006 i les altres dos prou anteriors. Recorde aquelles últimes revisions que dius. Almenys al que jo vaig viure, van fer-se sobre guió i venien a ser més que res d'estil. La més nombrosa va ser canviar "xicotet" per "menut". Era el que ja deuria fer un director de doblatge, només que amb el criteri d'un tercer. Altra cosa seria que pogueren haver-se trobat amb estudis, traductors o directors no massa professionals, que també n'hi ha hagut. També recorde haver-li comentat a un cap mitjà, per a res lingüista, molt ficat en allò i en retallar els pressupostos de doblatge, que el nostre sector era dels que més cura havien tingut per la llengua dins d'RTVV des de l'inici, i que més els valdria revisar el valencià de María Abradelo i altres presentadors i periodistes de tertúlia.
- b. No. No es van fer al meu estudi
- c. Recorde haver doblat com a actor en totes. Però com a director en cap d'elles.
- d. No he dirigit cap capítol, pero he tingut personatge en les tres
- e. Sí, molts de Matrimoni amb Fills
- f. No

Relació amb RTVV

1. Quin percentatge dels doblatges que dirigia eren per a RTVV?
- a. Fins 2012, 95%. De 2012 a 2015 he dirigit unes 150 pelis i 9 sèries en castellà
- b. El 100%. En algun cas vaig dirigir sèries i pel·lícules en castellà per a la FORTA, es a dir per la xarxa de televisions autonòmiques de l'Estat que també incloïa Canal 9.
- c. Calcule que el 95%
- d. El 50%. L'altre 50% era per a A3, Neox, Nova, TVE, T5 i la FORTA (Federació de Televisions Autonómiques)
- e. Fins al 2006, pràcticament el 100%. A partir de l'homologació dels estudis, vam treballar més en castellà per a distribuïdores o comercialitzadores de pel·lícules per a cadenes d'àmbit estatal.
- f. Mentre es treballava per a canal9 el 98%.
2. Entre les atribucions de la seua feina com a director de doblatge es trobava també la revisió o el control lingüístic dels textos en certa mesura?
- a. No amb l'atribució que correspon al traductor, però sí ho he hagut de tindre sempre present com a responsable final de la producció. També en castellà.

- b. Si. I depenent de l'aptitud de la persona que traduïa i/o adaptava el guió, això em suposava més o menys feina en la sala durant el procés de doblatge. De vegades molta feina.
  - c. Sí
  - d. Per suposat, tota la responsabilitat final del producte la té el director, i de una manera molt important i especial, el control lingüístic.
  - e. Sí
  - f. Al començament del doblatge per a canal9 hi havia en sala un "corrector" lingüístic, després els textos venien supervisats per tvv, posteriorment ja van deixar-ho tot en mans de l'estudi. Però sí, la última paraula sempre la té el director en sala, encara que cal tindre en compte que el doblatge és una indústria i la productivitat és una exigència, i de vegades no es té el temps necessari per parar massa en un take.
3. Des d'aquesta corporació se li va proporcionar algun referent lingüístic o prosòdic per als doblatges? Quin?
- a. L'Acadèmia Valenciana De La Llengua, al voltant de 2010, va publicar una mena de recomanacions i es va reunir amb directors en valencià. Aleshores, em trobava treballant en Barcelona i no puc donar-te'n més detalls. Només puc dir-te que alguns companys no van trobar-se satisfets per vore que no s'aprofundia en la qüestió.
  - b. En realitat no hi havia cap document escrit amb unes mínimes pautes que ens poguera servir com a eina per treballar. Només comptavem amb uns llistats de paraules i la seua pronunciació, elaborat per Toni Mollà l'any 1989. A banda d'això hi havien directrius respecte de l'ús o prohibició de determinats mots que eren més o menys de domini públic i que ens anavem transmetent de manera oral entre la professió. Normalment ens arribava aquesta informació perquè Canal 9 havia enviat "retakes" en alguna sèrie o pel·lícula instant-nos a canviar alguna paraula per altra o alguna pronunciació per altra. Però ni tan sols varen mantindre una certa coherència en aquelles coses que demanaven. Per posar un exemple: La paraula "aleshores" va estar prohibida durant alguns anys; si no recorde malament durant l'època d'Amadeu Fabregat. Uns anys després alguns directors vam decidir començar a utilitzar-la tot sospitant que al nou govern el tema del valencià no li importava gens ni mica. I així va ser: no va vindre cap correcció ni cap "retake". Obviament vam continuar la nostra petita "revolució lingüística" amb "doncs", "avi", "petit", "mestressa", "bandarra", "sota" etc.
  - c. Durant la primera etapa l'equip d'assessorament lingüístic, dirigit per Toni Mollà, va fer un control molt directe pel que fa a la revisió de textos, prosòdia, fonètica, estil, etc. Fins i tot teníem correctors lingüístics a la sala durant la gravació. Després, quan el producte ja havia estat doblat, a la tele feien una revisió en la que s'havien de corregir algunes qüestions que, generalment, afectaven a la fonètica. Eren els famosos retakes. Posteriorment, tot açò es va relaxar molt, encara que els professionals, tant actors com directors que

- haviem participat d'aquest procés, vam intentar mantindre una certa unitat respecte a les indicacions marcades per l'equip de Mollà.
- d. Com a directora, pràcticament mai. D'una manera puntual, en alguna sèrie de dibuixos animats, per a controlar les paraulotes. Les indicacions les rebien els/les traductors/res.
  - e. Teníem el text fotocopiats EL(S) MODEL(S) LINGÜÍSTIC(S) DE LA RTVV i una espècie de flexió verbal amb les obertures de les vocals tòniques -e- i -o-.
  - f. Va haver un llibre d'estil principalment fonètic, crec que elaborat quan Toni Mollà era el cap del departament lingüístic, (eren unes fotocòpies encuadernades). Després la famosa llista de paraules que no es podien usar. I a última hora utilitzàvem el diccionari fonètic de Josep Lacreu o el de la Acadèmia quan es va editar
4. Considera que aquest referent cobria les seues necessitats i resolía tots els seus dubtes com a director/a? Per què?
- a. En absolut podia ser-ho estant tan polititzat
  - b. Evidentment no, per tot el que he exposat abans. Ara ho veig des de la distància del temps i fa ganes de riure... o de plorar, segons es mire.
  - c. La veritat es que a mi em va servir prou. Ara bé, a Tabalet Estudis manteníem des del principi un equip on participaven persones amb preparació lingüística que ajustaven els textos i ajudaven a resoldre dubtes que hi podien sorgir. Com a director sempre vaig assumir la responsabilitat final del producte, però he intentat assessorar-me sempre que ho he considerat necessari.
  - d. Per a mi, ni cobria, ni calia, com a directora de doblatge, sempre he treballat per RTVV, colze á colze i amb continua comunicació, amb magnífiques traductores.
  - e. Era una gran ajuda com a referent, però jo també hi aportava les meues solucions més o menys episòdiques segons els nivells de llenguatge i els registres que pensava que se li havien de donar als personatges
  - f. En part, m'hauria agradat tindre un llibre d'estil, no solament fonètic, per consultar-lo, o haver fet algun curset en aquest sentit.
5. La corporació proporcionava algun servei o una persona de consulta? Si no és així, com resolía els possibles dubtes?
- a. Com et dic, no estava a València i no vaig dirigir en eixe moment, però crec recordar a una companya queixant-se d'eixa manca. No n'estic massa segur d'allò, ja et dic.
  - b. En els primers anys del doblatge en valencià, Canal 9 enviava a cada estudi una persona que assessorava i corregia els actors durant el procés de gravació. Cal dir que malgrat la incomoditat d'haver de repetir constantment un take o una frase perquè una "s" no sonava prou sonora o una "e" no sonava prou oberta, sí que en certa manera ens va ajudar a tots a crear una mena de standard oral que vam continuar utilitzant durant els anys següents. No obstant, la figura del "corrector-assessor-a" va desaparèixer en pocs anys i les eines de les que disposàvem els actors i directores per doblar de la manera més acurada possible eren les descrites en el punt 3.

- c. Generalment sí, però va haver una etapa molt llarga en la que jo no en confiava molt. A l'estudi ja teníem assimilats alguns conceptes bàsics que ens funcionaven a l'hora de decidir. No vam tindre mai cap queixa al respecte i preferíem guiar-nos pel nostre criteri.
  - d. RTVV proporcionava un servei lingüístic, que defenia els cultismes i no el llenguatge col.loquial d'un diàleg cinematogràfic. D'altra banda, les persones del departament de doblatge a la corporació, mai havien estat en una sala de doblatge. No em servien. Resolia els dubtes amb linya contínua amb les traductores, era més pràctic (ràpid i fiable).
  - e. Els assessors lingüístics, la majoria dones, van estar donant suport presencial als estudis durant els primers anys. Després desaparegueren i només cap al final vam haver de tornar a presentar els guions abans de començar els doblatges.
  - f. Sí hi havia a qui consultar, però com he dit abans, no és pot parar la sala així com així, (hi havia que consultar per telèfon) si no era una consulta molt grossa, s'intentava bonament resoldre amb els criteris propis o del actor.
6. Afirmaria que RTVV tenia un model de llengua propi? En cas afirmatiu, amb quin percentatge (aproximat) coneix el model que demanava la corporació?
- a. Al principi de la tele es va redactar un Llibre D'Estil, amb Toni Mollà al capdavant, i una relació de obertes i tancades. Molt prompte va aparèixer la llista de paraules prohibides de Fabregat ("aleshores" la més famosa d'elles). Després, al 1993, per criteri de responsables lingüístics d'RTVV, vam doblar "Canyes i Fang" i altres produccions dient "an" per "amb" (curios resultava substituir "amb ell" per "an ell" o "amb ella" per "an ella"). Ja amb el PP, i fent referència a RTVV en general, tot i continuar els assessors lingüístics en informatius, programes i producció aliena, s'imposava el criteri de caps mitjans d'informatius, programes o altres departaments amb l'argument de "m'abuelo no ho deia aixina". Havent conegut la tele en tots els departaments puc dir que potser ha sigut al doblatge on més s'ha treballat per mantindre un estàndard. També podríem dir-ho dels informatius, però en haver estat tan polititzats i jerarquitats, alguns editors parlaven al seu informatiu de la campanya de fereses, passant per damunt dels assessors lingüístics. També puc dir-te que els professionals del doblatge i altres camps (no tots, clar) érem conscients i assumíem eixe model, no sempre escrit. I va ser habitual fer malabars per a expressar-nos correctament sense enfadar a un bàndol ni a l'altre. Pense que els valencians hem aconseguit potser millor que els catalans reflectir certs nivells de llenguatge sense deixar de ser correctes. Sovint, em fa la impressió que als doblatges catalans els rodamons o les pescateres parlen com els graduats universitaris. És cert també que els valencians no hem pogut treballar nivells de llenguatge més cultes, amb la prohibició de paraules i la vigilància de no sonarem a català, arribant-se fins i tot a l'autocensura. Tant en el cas que et mencione dels catalans com en el nostre, fruit de la politització de la llengua. Com a apunt final, de vegades pot semblar estrany o innecessari que coexistisquen les versions en català i valencià d'una obra.

- Discussions filològiques a banda, es justifica el doblatge en valencià havent-ne ja en català, de la mateixa manera que en castellà no ens agrada un doblatge sudamericà, tot i estar parlant en la mateixa llengua, i el doblatge ens trau de la pel·lícula, quan tot doblatge deuria passar desapercebut.
- b. Diria que sí, o com a mínim van tractar des del començament de crear un standard oral agafant trets dialectals de les comarques centrals del País Valencià: (L'Alcoià, El Comtat, La Costera, La Vall d'Albaida, La Marina...). Potser el valencià que es parla a aquestes comarques fora una mena de model a seguir, al menys en els primers anys. Amb el temps aquest model va anar desapareixent en la majoria de programes (sobre tot gràcies a presentadors-es que amb prou feines parlaven quelcom semblant al valencià) i només es va mantindre amb certa dignitat als presentadors del informatius i a les produccions doblades al valencià. Per tant, sí; he de dir que, malgrat els entrebancs, els professionals que ens dedicavem al doblatge vam tractar de mantindre un cert model de llengua que s'assemblara a la idea primigènica dels fundadors de RTVV.
  - c. Un model de llengua propi és difícil d'establir com a tal en un ens que solia estar sotmès a tantes vel·leitats polítiques. Crec que la tasca que va dur a terme Toni Mollà podria haver acabat en un llibre d'estil o alguna cosa pareguda. Era una època en la que tots estaven aprenent a "marxes forçades", però no sé per què aquella tasca no va arribar a concloure.
  - d. No en tenia. Jo treballava al Departament d'Emissions i Promocions, i la llengua depenia del lingüista de torn
  - e. Crec que l'assumpte ha passat per diverses fases i no ha tingut sempre el mateix nivell d'exigència en el doblatge que, posem per cas, en els informatius o en les retransmissions esportives. Pense que sempre he tingut bastant present el model de llengua que demanaven en el doblatge (excepte en el temps de les 500 paraules de Fabregat), amb les meues aportacions personals sempre que podia.
  - f. No acabe d'entendre "un model de llengua propi". Hi havia un model als informatius bastant bó al meu parer, així com al doblatge (amb algunes excepcions) i que era ben acceptat per tothom; i un altre molt diferent en altres programes com els esportius, concursos (tipus Maria Abradelo), sèries de ficció pròpies (a més bilingües), nefast per a mi. Però el que pense que hauria de ser, el primer cas, un percentatge molt elevat, digam-ne un 80%.
7. Actuava com a transmissor d'aquest model d'alguna manera amb els altres agents del doblatge? (Distribució dels referents a traductors o actors, correccions puntuals, resolució de dubtes, etc.)
- a. Encara que puntualment i a títol personal hi hagué col·laboració i entesa amb alguns traductors, sempre positius, actors, directors de doblatge o presentadors no teníem eixa tasca de transmetre-ho a altres companys de treball. Això sí, érem les véus que arribaven a la gent. La nostra missió, a més de l'actoral, era difondre el valencià. I la nostra obligació, fer-ho correctament.

- b. Sí, es clar. Era part de la meua feina que el material doblat estiguera no només ben interpretat sinó també que l'ús de la llengua fora el més correcte possible. En la confecció del casting de veus d'una sèrie o pel·lícula era fonamental el domini del valencià que tingueren els actors i actrius. Això ens obligà als que treballàvem com a actors de doblatge a estar en un permanent procés de reciclatge. Pel que fa a traductors-adaptadors sempre tractàvem de tindre obert un canal de comunicació per tal de confrontar opinions, col·laborar, resoldre dubtes, etc. Però no sempre era possible perquè normalment no ens corresponia als directors la seua elecció.
- c. En el meu cas sempre ho he fet, o al menys ho he intentat. El ritme de producció a voltes també marcava les seues pautes, però jo sempre intentava coordinar el procés per tal de donar-li al producte la seua pròpia coherència. I no tan sols en l'apartat lingüístic.
- d. Si la pregunta es refereix a que si com a directora donava jo les indicacions als actors, naturalment. Existia comunicació puntual entre el Departament de Lingüistes i els traductors i guionistes, però al final, la qualitat professional dels traductors i guionistes eren el únic model.
- e. Sí, amb les persones de traducció i ajust, tractàvem de fer reunions al començament de les sèries per veure quines qüestions de coherència calia tindre en compte. Amb els actors i actrius a sala, hem tractat de resoldre els dubtes i d'aportar entonacions a estructures concretes poc habituals o desconegudes per l'intèrpret.
- f. S'intentava, era part de la nostra feina. I sempre dins de les nostres possibilitats, no soc lingüista ni filòleg.

Canvis al guió

1. Introduïa algun canvi als guions ja ajustats?
  - a. Sí. Ningú no és perfecte.
  - b. Sí
  - c. Sí, generalment per qüestions de coherència dramàtica o argumental. També per problemes de sincronia
  - d. Sí, a vegades
  - e. Sí, en la mesura que em semblaven convenients.
  - f. Sí, però principalment per qüestions d'ajust, boques o gestos, en ocasions per facilitar la comprensió, o cacofonies, segons el personatge...
2. Amb quina freqüència aproximada introduïa canvis? (diverses vegades en tots els guions; en tots els guions, però poques vegades; en la majoria de guions; en alguns guions; en pocs guions; quasi mai)
  - a. Poques vegades en la majoria de guions
  - b. Depenia molt del traductor-a/adaptador-a. Alguns guions estaven molt ben traduïts i molt ben adaptats i no calia canviar pràcticament res. Aquests guions tenien frases lògiques, amb naturalitat i, a més, estaven ben ajustats pel que fa al número de síl·labes, per la qual cosa l'actor només havia d'assajar

- bé el take i solia entrar a la primera. En altres casos el guió no estava ni ben traduït, ni ben adaptat per que sonara a valencià, ni tampoc ben ajustat a les síl·labes. I ací era on calia fer en la sala tot el treball que no s'havia fet previament, amb una pèrdua de temps considerable.
- c. La freqüència depenia de les dificultats que plantejava el producte. En les pel·lícules solia treballar amb un equip amb el que ja manteníem una certa unitat de criteri, però en sèries llargues era necessària la participació de més gent a l'hora de traduir i ajustar, i com a director em veia obligat a fer més canvis per tal d'unificar criteris.
  - d. En alguns guions diverses vegades i en altres guions molt poques vegades, depenent del traductor i ajustador
  - e. Com he dit abans, sempre que em semblava convenient en funció de les variables que s'hi donaven. La diferència entre un text escrit i un text llegit i escoltat fa que en moltes ocasions em semblara convenient introduir-hi alguna modificació. En ocasions eren qüestions de canvi de verbs pronominals o no que venien confosos. Les persones més joves que fan traducció perden pronominalització sintàctica (sobretot el pronom en) i de vegades confonen verbs pronominals valencians i castellans.
  - f. Diverses vegades en tots els guions
3. Amb quin objectiu feia els canvis? (ajust, naturalitat, adequació al model de C9, correcció lingüística...) Indique tots els que puga recordar. Si en tenia més d'un, per favor, ordene'ls segons la seua rellevància.
- a. Per este ordre, per ajust, naturalitat i precisió
  - b. En primer lloc per ajust perquè era el més immediat; quan una frase no entra perquè és massa llarga o massa curta l'has de modificar si o si. En segon lloc per naturalitat perquè de vegades una mateixa frase amb un altre ordre de paraules és molt més fàcil de dir per a l'actor i sona molt millor i per últim per una traducció deficient que podia fins i tot variar el sentit de la frase i, fins i tot, de la seqüència.
  - c. Per a mi el model més important en el cas del doblatge sempre ha sigut el producte. Una de les coses que sempre m'ha agradat d'este ofici és la seua diversitat. El meu objectiu sempre ha estat servir al model que proposa el producte. La correcció lingüística em sembla molt important, i encara més en una llengua que necessita recuperar-se de molts desavantatges. Però el llenguatge dramàtic ha d'atendre molts aspectes que no sempre poden estar encotillats per l'academicisme. Podem enumerar: adequació al gènere dramàtic, al personatge, a la seua procedència social, a allò que representa dins de la estructura argumental. Als referents socials i culturals de l'època, espai on es desenvolupa la història, etc. En definitiva, adequació i naturalitat en l'estil i maneres de parlar. I, si és possible, que la llengua desaparega en el conjunt.
  - d. Naturalitat, ajust i a vegades pel sentit del guió.
  - e. De vegades per qüestions d'ajust, però sobretot per raons de naturalitat i d'eufonia de la situació comunicativa. També de correcció lingüística, com en

- els casos que he citat al punt anterior. En altres ocasions, era per introduir alguna expressió o forma concreta amb un criteri reivindicatiu: per exemple, a les sèries, sempre procurava d'introduir algun doncs, si la situació m'ho demanava (era com una rebel·lia personal). O bé, introduir-hi construccions poc habituals, molt col·loquials o localistes si al personatge li venien bé. En altres ocasions, el criteri era aquell de, si posem en circulació una expressió concreta a través de la televisió, és molt fàcil que s'estenga de seguida.
- f. Les traduccions i ajustos eren molt diversos, en ocasions molt dolents, i segons com eren hi havia que introduir canvis, més o menys, i en un sentit o en altre. La meua preferència seria: ajust, comprensió, correcció lingüística, naturalitat, adequació als personatges, model de C9, dificultats fonètiques,...
4. En quins moments del guió era més habitual fer aquests canvis? (escenes de grup, monòlegs, diàlegs, fragments veloços, fragments sense boca, d'esquenes o fora de camp... indique'n d'altres, si és el cas; pot indicar-ne més d'un)
- a. Per ajust, normalment plans on es veu la boca molt clarament i en escenes de grup
- b. Quan un guió era susceptible de canvis, ho era en quasi tots els moments; escenes de grup, monòlegs, diàlegs... I quan el guió estava ben treballat, practicament no presentava problemes enlloc.
- c. Hi ha un cas molt comú que sol donar-se en les comèdies de situació on els riures ja van gravats en el sound-track: la traducció literal d'una frase que dona peu a aquests riures gravats no sempre funciona. Aleshores s'ha de trobar una altra frase que funcione com a equivalent. A voltes és més important que els riures gravats queden justificats, sempre que la frase no trenque el context. A les comèdies de Woody Allen, per exemple, hi ha escenes on tots els personatges parlen alhora. Però la pel·lícula està comunicant coses importants per a l'argument o gags que resulten graciosos o que defineixen els personatges. És important trobar llocs dins d'eixos diàlegs, aparentment desordenats, per tal de col·locar paraules o frases claus que faciliten al espectador el seguiment de la pel·lícula. Quant a la sincronia, si la mesura d'una frase no està sotmesa al seguiment de les boques, tampoc no és necessari que dita frase siga inamovible. Podem canviar-la per una altra que resulte més eficaç per a l'argument.
- d. Sempre que fóra necessari. En fragments veloços passava a dependre de la maestria del actor
- e. Eren retocs que venien donats per això que he comentat més amunt: situacions comunicatives que, una volta escoltades, resultaven més eufòniques, més genuïnes o més apropiades d'una altra manera. De vegades també per evitar cacofonies o construccions massa dures. En ocasions, era per aprofitar el fora de camp, sense boca o d'esquenes i poder allargar la frase, cosa que ja havia après comparant doblatges en castellà.
- f. La mateixa resposta que l'anterior, és cert que la velocitat influeix en els canvis, els fragments en off al contrari, poc de problema en les frases monosil·làbiques i a mesura que les frases són més llargues augmenten els

canvis. Recorde com a molt complicat escenes que en original no tenien un text concret, si no que els actors improvisaven, parlant al mateix temps, xafant-se, i en doblatge queda molt mal, no s'enten res, hi havia que fer un trencaclosques amb les frases per que s'entenguera tot i quedara natural.

5. En els fragments marcats com "Ad lib" qui decidia el contingut del text, el director, els actors que l'havien d'interpretar o de forma indistinta?
  - a. Personalment, m'agradaria que els AD LIBS no existiren als guions. Perquè hauríem de dir exactament el que ha deixat com a definitiu el director de l'obra original. La nostra primera obligació és respectar la V.O. Ara bé, normalment eixos diàlegs d'ambients no vénen reflectits als guions originals. Sol tractar-se d'improvisacions en rodatge, una volta escrit el guió original, i no solen afegir-se després a eixe guió. Amb això, no sempre és possible que el traductor pugui transcriure "de pantalla" eixos diàlegs d'ambient i la majoria d'ells acaben en AD LIB. Són ben rebudes pel director, fins i tot desitjades, les propostes de traductors i actors. No obstant, és el director qui controla que eixes aportacions i comentaris no vagen en contra de la trama de la peli. També altres vegades, és el director qui diu a l'actor d'ambients les frases que s'han de dir i en quin segon exacte.
  - b. De vegades el traductor-a/adaptador-a suggeria algunes frases i d'altres era tasca del director en col.laboració amb els actors. Ací també hi havia actors i actrius amb major inventiva que altres.
  - c. Sempre m'ha resultat molt més eficaç deixar als actors improvisar amb la condició que diguen coses que respecten el context marcat per la situació.
  - d. El director en principi, els actors en la calor de l'escena.
  - e. Normalment jo com a director deia el que s'havia de dir. I, si m'havia encarregat de l'ajust, ja tenia propostes escrites.
  - f. Principalment el director encara que s'acceptaven les col.laboracions, però sempre supervisat pel director.